

ARTIKULO

Ang Bagong Humanismo ni Ramon Guillermo

U. Z. Eliserio

Unibersidad ng Pilipinas – Diliman
ueliserio@gmail.com

Abstrak

Ang papel na ito ay naglalayong ipresenta ang bagong humanismo ng iskolar na si Ramon Guillermo. Mapanghamon ang mga papel ni Guillermo sa larangan ng agham panlipunan at humanidades, gumagamit siya ng mga sopistikado at *cutting edge* na metodolohiya sa tulong ng computer nang mayroon pa ring malalim na katapatan sa bayang Filipino at malawak na pag-unawa sa mga espisifidad ng kultura ng ating bansa. Argumento ng papel na bagaman sa unang tingin ay may pagkiling si Guillermo sa maka-agham na teknik at kantitatibong analisis ay hindi pa rin nalalayo ang kanyang pananaliksik sa pangangailangan ng lipunan at mundo, at hindi pa rin siya bumibitaw sa kalitatibong pagsusuri. Mahigpit na ipinapaalala ni Guillermo na bagaman may silbi ang mga instrumento tulad ng *concordance tables* at Google Books ay kinakailangan pa rin ng interbensyon ng mananaliksik para bigyang saysay ang mga datos na nakakalap. Sa huling bahagi ng sanaysay ay may pagsusubok na ihugpong ang bisyon ni Guillermo sa pilosopikal na "vaytalisim."

Mga Susing Salita

Ramon Guillermo, epistemolohiya, pragmatismo, vaytalisim, bagong humanism

Abstract

This paper attempts to present the new humanism of the scholar Ramon Guillermo. Guillermo's writings in the social sciences and humanities are challenging, he combines sophisticated and cutting edge computer-aided methodology with a deep commitment to the Filipino nation and a wide appreciation of the cultural specifics of our country. The paper argues that while at first glance Guillermo seems to be biased for scientific techniques and quantitative analyses, his researches are nevertheless not far from the concerns of society and the world, that he has not let go of qualitative analysis. Guillermo reminds us that while there are uses for concordance tables and Google Books, the intervention of the researcher is still needed to make sense of data. In the last part of the essay, there is an attempt to connect Guillermo's vision with a philosophical "vitalism."

Keywords

Ramon Guillermo, epistemology, pragmatism, vitalism, new humanism

Panimula

Ang papel na ito ay pangkalahatang presentasyon ng mapanghamong kaisipan ni Ramon Guillermo, iskolar, kritiko, tagasalin, polyglot, makata, nobelista. Bakit si Guillermo? Dahil isa siya sa mga kasalukuyang nagsusulat ngayon na napaghahalo ang sopistikado at *cutting edge* na metodolohiya at pakikisangot sa mga isyung pambanyan at panlipunan. Naiusual ni Guillermo ang mga pertinente at interesanteng tanong, at hinahamon ang mga mambabasa na muling pag-isipan ang inaakala nilang sentido kumon at problemang "nasagot na."

Nakapokus ang sanaysay sa mga kritikal na papel ni Guillermo, sa kanyang interdisiplinaryong lapit sa agham panlipunan at humanidades. Naglalatatag si Guillermo ng makapangyarihang lapit na sumasaklaw sa mga usapin ng epistemolohiya, pagsasalin, at kasaysayan. Sa kanyang pakikipagdiyologo sa mga impluwensiyal na iskolar ng Araling Pilipino (Rizal, Zeus Salazar), at teorya (postkolonyalismo, Marxismo), gayundin sa pagtalakay ng mga kongkretong problema ng kontemporaryong lipunang Filipino (globalisasyon, neoliberalismo), nakapaghahain si Guillermo ng orihinal na balangkas na tunay na kaakit-akit sa kahit sinong manananaliksik na naghahanap ng alternatibo sa tuyot na lupain ng empirisismo at positibismo.

Ang Halaga ng Datos

Mapapansin agad ng kahit sinong mambabasa ni Guillermo ang espesyal na lugar sa kanyang mga gawa ng pagbibilang. Sa "Sariling atin: Ang nagsasariling komunidad na pangkomunikasyon sa disilipinang Araling Pilipino," binanggit niya ang bilang ng mga nagsa-*cite* sa historyador na si Zeus Salazar sa mga tisis at disertasyon sa Asian Center at Kolehiyo ng Arte at Literatura ng Unibersidad ng Pilipinas, Diliman, bilang pruwera ng lawak ng impluwensiya nito (Guillermo, 2016a, p. 31). Gayundin, nang may kasama pang table, isiniwalat ni Guillermo ang sobrang babang bilang ng mga nagsusulat ng kanilang tisis at disertasyon sa wikang Filipino sa Asian Center (12% lamang), at ang sobrang laking bilang ng mga tisis at disertasyon sa Asian Center na wala man lang isang sina-*cite* na akdang nakasulat sa Filipino (66%) upang ilarawan ang kalunos-lunos na estado ng pananaliksik sa agham panlipunan sa Pilipinas. Samantala, sa "Pantayong Pananaw and the History of Philippine Political Concepts," nakasalalay sa impormasyong nahalaw mula sa Google Books, ipinakita ni Guillermo ang pagtaas at pagbaba ng paggamit ng mga salitang "himagsikan" at "rebolusyon" sa mga librong Filipino mulang 1900 hanggang 2009 (2009a, p. 115). Bagaman babalikan ang puntong ito sa ibabang bahagi ng papel, sapat nang sabihin ditong may dahilan ang pagbibilang na ito ni Guillermo. Sa kaso ng pagbibilang sa paggamit ng "himagsikan," ito'y para tuligsain ang argumento ni Salazar na magkaiba, para sa mga Filipino, hindi lamang ang mga salita kundi ang mga konsepto ng himagsikan at rebolusyon.

Sa kanyang "Moral Forces, Philosophy of History, and War in Jose Rizal," binilang ni Guillermo ang dami ng beses na ginamit ng Alemang pilosopo ng gera na si Carl von Clausewitz ang praseng "moralische Kräfte" (29 beses) para igiit ang posibleng ugnayan ng pananaw niya sa pananaw ni Rizal, na ginamit naman ang "fuerzas morales" (ang salin ng "moralische Kräfte") para ipaliwanag ang maaaring maging kalagayan ng kolonyang Pilipinas sa loob ng isang daang taon (2012a, p. 17). Nakahugpong ang paggamit ng mga parehong salita at prase sa pagkakatulad din ng retorika ng dalawang mangingisip (p. 28). Ang ugnayan ng pagbibilang at retorika ay muling mamamalas sa "Natural Law and Anticolonial Revolt: Apolinario Mabini's *La Revolución Filipina* and Isabelo de los Reyes' *La Sensacional Memoria*," kung saan ikinumpara ni Guillermo ang paggamit ni de los Reyes ng mga salitang "inocencia," "inocentamente," at "inocentes" sa paggamit ni Mabini (19 kay de los Reyes, tatlo lang

kay Mabini), gayundin ang "torturas," "torturados," at "torturaban" (21 kay de los Reyes, lima kay Mabini), upang ilunsad ang paglalarawan sa una bilang kronista at sa huli bilang historyador (2016b, p. 22-23). Talinghaga ni Guillermo: "Nakikinig si Mabini, umiiyak si de los Reyes."

Sa puntong ito mapaghihinalaang mayroon ding retorikal na silbi ang pagbibilang ni Guillermo. Ipinaliwanag niya ang kanyang lapit sa "Panunuring Leksikal at Kolokasyunal ng Apat na Nobela ni Lazaro Francisco": "Mas masinsin ditong napapalitaw hindi lamang ang relatibong pagkakahawig at pagkakaiba ng mga bokabularyo ng mga ipinangkat-pangkat na mga akda kundi ang relatibong pagkakahawig din at pagkakaiba nila sa isa't isa bilang mga indibidwal na akda. Halimbawa'y maipapakitang may pagkakahawig ang akdang X sa akdang Y na naiiba naman sa Z samantalang mayroon namang pagkakahawig ang X at Z na naiiba at hindi makikita sa Y. Dito sa pinagsanib na pagkakaiba at pagkakahawig ng X kapwa sa Z at Y ay maitatakda ang isang aspekto ng kanyang identidad at pag-iral bilang indibidwal na akda" (2013, p. 75-76). Ang pagbibilang ay nagbibigay ng tiyak na tuntungan at empirikal na pundasyon para sa pagsusuri ni Guillermo. Sangkatutak ang kanyang mga graph (hal., 2009a, p. 115; 2013, p. 86-88) at *concordance table* (hal., Guillermo at Paluga, 2008/2009, p. 47; Guillermo, 2013/2014, p. 231, 234), hindi dahil gusto niyang lusawin ang indibidwalidad ng isang awtor o gawa, kundi para patingkarin ang pagiging indibidwal nito, layuning makakamit lamang kung maka-agham ang lapit.

Bukod sa pagbibilang ni Guillermo, agad mahahalata ng kanyang mambabasa ang kanyang pagkiling sa empirikal na datos. Halimbawa, sa kanyang rebyu ng *The Promise of the Foreign* ng Amerikanong si Vicente Rafael, inusig ni Guillermo ang depinasyon ni Rafael ng "pagsasalin" dahil sa kawalan nito ng empirikal na katatagan Argumento ni Rafael na nanatiling sarado ang mga banyagang salita sa mga komedya at awit, pero imposible nga naman ang ganitong sitwasyon, yaman na lamang, halimbawa, na mayroong 216 na salita mula sa Espanyol sa Tagalog na *Florante at Laura* ni Balagtas (2007, p. 57). Punto ni Guillermo na bagaman tunog mahusay sa teorya si Rafael, sintunado ito sa praktika.

Kahit si Salazar, na hindi matatawaran ang impluwensiya kay Guillermo, ay hindi pinapaligtas ng huli pagdating sa usapin ng realidad. Bukod sa pag-uyam kay Salazar dahil pagiging *inflexible* nito, at sa pag-abandona sa kasaysayan para sa etimolohiya, binigyang-diin din ni Guillermo ang kawalan ng

historyador ng empirikal na pundasyon (2009a, p. 107-109). Ito raw ang dahilan kung bakit hindi nakikita ni Salazar ang kawalang-pagkakaiba (para sa mga Filipino) ng mga salitang "rebolusyon" at "himagsikan." Ang pagkiling ni Guillermo sa realismo ang siya ring dahilan kung bakit niya pinaparodiya ang kategorya ng "mentalidad" ni Salazar (2016a, p. 35-36), konseptong balakid sa pagtanggap ni Salazar sa kakayahan ng ibang historyador na mabigyang kabuluhan ang kasaysayang Filipino.

Ang katapatan ni Guillermo sa empirikal na datos ang dahilan, halimbawa, kung bakit niya hindi matanggap ang kawalan ng tesktwal na basehan ng analisis ni Epifanio San Juan Jr. sa pag-iisip ni Rizal (2012a, p. 8-9, 28), partikular sa "Filipinas dentro de cien años" ng pambansang bayani. Para kay Guillermo, walang bentaha at may disbentaha pa nga sa pagsisinungaling tungkol kay Rizal, dahil nagresulta ito sa maling paglalarawan sa mundong kinagagalawan ni Rizal (2011, p. 491). Nang may pagpuri sa librong *Ka Amado* ng manunulat na si Jun Cruz Reyes, binigyang-diin ni Guillermo na dapat isaalang-alang ang lahat ng gawa ng dakilang si Amado Hernandez, tulad ng ginawa ni Reyes, kesyo reaksyonaryo pa ang mga ito at taliwas na nabuo nang imahen kay Hernandez, sa pagsusuri ng mga sulatin, *output*, at ideolohiya ng huli, imbes na burahin ang pagiral ng mga teksong ito (2012b, p. xi). Sa ganitong paraan, nakakalikha/nakakadiskubre ng bagong Hernandez, iyong lampas sa establisadong imahen.

Kung kaya siya, si Guillermo, para masiguro ang kanyang mga argumento, ay kumukonsulta pa sa manuskritong nakasulat-kamay ng *El Filibusterismo* (2011, p. 473), gayundin sa "tagalische Verskunst" at "Arte métrica del Tagalog" (2010, p. 566). Kahit sa sarili ay walang patawad si Guillermo. Inamin niya sa kanyang "Rizal's "tagalische Verskunst" Revisited" na mali-mali (2010, p. 565) ang kanyang naunang naisulat na sanaysay tungkol dito (2006a). Dahil sa pagiging estriktong ito ni Guillermo sa sarili, hindi na nakapagtataka ang ipinamalas nilang pagdurog ni Myfel Paluga sa *Deciphered Secrets* ng isang Quintin Oropilla sa kanilang "Barang King Banga: Isang Eksperimental na Pagbasang Bisaya sa Inskripsyon sa Banga ng Calatagan" (2008/2009, p. 29, 36, 42, 43, 59, 61; [malaya ang paglipad ng imahinasyon, idiosinkratiko, ilohikal, walang batayan, mali at arbitraryo]; bagaman kinikilala rin nila ang kontribusyon nito [49]). Kaakibat nito ang pagiging *cautious* at may pagka-*playing safe* pa nga nina Guillermo sa presentasyon ng kanilang pananaliksik (p. 35, 46, 74, 75), na minsan ay nakakainis na nga, sapagkat wala namang gustong

magbasa ng papel na di-makabasag pinggan; ngunit kinikilala ang halaga ang pagtitimpi sa proyektong maka-aghham.

Hindi ibig sabihin nito'y *naive* na empirisista, o, susmaryosep, positibista si Guillermo. Malay siya sa impluwensiya ng mananaliksik sa sinasaliksik mismo. Siya na mismo ang nagbigay ng babalang ito: "... kailangang laging isaisip na ang mananaliksik na nagsisimula sa antas na "empirikal" ay lagi't laging may "teorya" at ang nagsisimula sa "teorya" ay lagi ring may pinagbabatayang "empirikal." Kahit sa usapin ng kolokasyon ay walang maituturing na "purong empirikal" na penomenong tekstwal" (2013, p. 76). Ang kanyang pagbibilang sa sanaysay tungkol kay Francisco ay kailangan pa ring may kaakibat na analisis (88). Binigyang-diin niya ang interbensyon ng mananaliksik: "Hindi dapat malinlang ang gumagawa ng analisis sa paniniwalang ang isang "korpus" ay isang penomenong dalisay sa interbensyon at pagpapakahulugan. Ang mismong pagpili at konstruksyon/ rekonstruksyon ng isang korpus, halimbawa'y ang pagtatada kung ano ang kabilang at hindi kabilang dito, ay isang akto na ng interbensyon sa realidad nitong pangwika" (p. 77), (ipapamalas niya mismo ang interbensyong ito sa sanaysay mismo [79]). Taliwas sa epistemolohiya ni Guillermo ang petismo sa *raw data* (2000a, p. 134, 137), at ayaw na ayaw niya sa positibismo (2002, p. 280). Ito rin naman ang pananaw nina Portia Reyes at Guillermo sa kanilang "Paraphrasing Europe: Translation in Contemporary Filipino History": "But sources merely provide details about a nation; sources do not make its history. To constitute a people's history, sources need to be woven into an intelligible narrative. A historian weaves sources into a narrative through her/his preferred philosophy of (change and development in) history. Such a theory organizes facts from historical materials and shape their interpretation and meaning, determining the flow of an exposition. It follows that every theory bring about a different history, for it provides a specific reading of a people's Dasein and development" (Guillermo at Reyes, 2009, p. 82).

Hindi lang iskolar kundi militanteng aktibista si Guillermo. Sa "Computers, Political Prisoners and Punk Music," isinalaysay ni Guillermo ang kanyang pulitikal na pagkamulat sa panahong ng Batas Militar (2016c, p. 227-231). Sa konklusyon ng kanyang sanaysay, sinabi niyang iniwan muna niya ang *computer programming* (bagay na ngayon ay muling kinahuhumalingan niya) para matutong makipag-usap sa tao. Mayroon, kung gayon, na *layunin* ang kanyang pagkakalap ng datos. Dahil dito, naipagkakabit-kabit niya ang iba't ibang fakt upang bumuo ng

bagong larawan. Halimbawa, sa kanyang "Ang ISI at ang Alamat ng Internasyonal na Komunidad ng mga Syentista," pinaghugpong niya ang katotohanang pag-aari ng Newsweek ng multinasyonal na kompanyang Time Warner at ang epekto ng pagpopondo sa agenda ng pananaliksik sa mga bansang bahagi ng Ikatlong Daigdig (2000a, p. 140-141). Pagpapatuloy pa niya: "Kapansin-pansin din na ang Institute for Scientific Information ay bahagi ng Thomson Corporation (\$6B ang kita bawat taon) na siya ring may hawak ng kilalang Jane's Information Group na nangunguna sa pagbibigay-impormasyon hinggil sa mga usaping militar, depensa, balanseng-pulitikal, at detalye ng mga armas pandigma para sa mga mamimili" (142-143). May kapansing-pansing katangian ang katotohanan: nababago ito. Kung kanina ay mayroong pader sa harap ng isang mason, pag minaso niya ito, nababago ang realidad. Hindi walang hanggang ang datos, hindi pwera fakt ngayon ay fakt pa ring bukas. Sa puntong ito nais ko nang talakayin ang susunod na importanteng pinagkakaabalahan ni Guillermo: ang wika.

Kamo, Kako, Kanya

Dominante ang wikang Ingles ngayon sa mundo ng agham. Hindi ito ang kaso noong nakaraang siglo, kung kailan Aleman at Pranses ang namamayani. Argumento ni Guillermo, hindi tinanggap ng mga Inglesero ang sitwasyong iyon, kung kaya nga ngayo'y Ingles ang wika ng agham (2000a, p. 147). Ang aral dito: hindi kinakailangang tanggapin ang kasalukuyang dominasyon ng Ingles.

Sa katunayan, maaari pa ngang magkaroon ng mapansilang epekto ang paggamit ng Ingles. Lubos ang utang sa paglalarawan ni Salazar sa pagkakaiba ng pangkami at pangtayong pananaw, idiin nina Reyes at Guillermo ang pulitika ng pagsusulat sa Ingles at ang impikasyon nito hinggil sa tanong na "Sino ang iyong kausap?": "By continuing to report and explain the archipelago and its peoples through documentary sources to an English speaking audience, these authors unwittingly prevented the rise of a truly meaningful discourse with the majority of the people in the country, that is, Filipino-speakers" (2009, p. 72; tingnan ang Guillermo 2016a, p. 33-34). Para kanino, kung gayon, nagsusulat ang isang kritiko, pilosopo, o historyador? Dito na umiigpaw si Guillermo sa kinikilingan niyang empirismo. Ang mga fakt ay nalilikha.

Mamamalas ang kanyang epistemolohiya *in action* sa kanyang pag-atake sa nosyon ng di-umano'y internasyonal ngang komunidad ng mga siyentista. Kaninong mga interes ang napagsisilbihan? Para saan ang agham ng mga siyentistang ito? Tanong ni Guillermo: "... sinu-sino itong mga colleagues na ito? Kung tutuusi'y ang pinakabatayang materyal ng pagiging "internasyunal" ng mga naturang dyornal ay ang napakalaking pondong itinutustos sa mga pananaliksik na nilalaman ng mga ito upang matugunan ang, sa malaking bahagi ay, lokal at etnosentrikong mga usapin ng lipunan, ekonomya, agham at kultura sa mga higit na maunlad na bansa sa daigdig" (2000a, p. 139). Imbes na mag-unahan, magsikuhan, at magbalyahan para malathala sa mga pinagpipitagan, di-umano, na mga journal at publikasyon, suhestiyon ni Guillermo na magtatag ng sariling journal ang mga bansa ng Ikatlong Daigdig (p. 145, 148). Hindi ito magresulta sa *echo chamber* o di kaya'y *isolated* na diskurso, kundi agham, agham panlipunan, at humanidades na tumutugon sa mga pangangailangan ng mamamayan ng mga bayan ng buong mundo, hindi lamang ng Kanluran.

Ang kakatwang pananaw ni Guillermo sa wika ay natutunghayan din sa kanyang praktika ng Araling Salin. Samantalang sintido kumon na sa pagsasalin ay kailangang tumbasan ang isang salita o parilala sa banyagang wika ng isa pang salita o parilala sa sinasalinang wika, hindi ganitong kasimple ang kaso para kay Guillermo. Sa kanyang "A Pouring Out of Words: *Das Kapital* in Bahasa Indonesia Translation," bagaman binanggit niya ang ilang pagkakamali ni Oey Hay Djoen sa pagsasalin nito mula sa Ingles na salin ang obra maestra ni Marx (2013/2014, p. 224-225), hindi ito ang punto ng kanyang papel. Imbes, mas interesado si Guillermo sa mga tinaguriang niyang "indonesianizations" (p. 226), at mas lalo na sa iba't ibang estratehiya ni Djoen sa pagsasalin ng *Kapital*. Ganito rin ang kanyang atitud sa mga pagsasalin kay Rizal (2011, p. 478-479, 485, 487-489). Sinabi pa nga nila ni Reyes na ang mga parateksto tulad ng anotasyon, paunang-salita, talababa, at iba pang ifinuturing na panggulo o balakid sa madulas na pagbabasa ay *nagpapalakas* sa isang salin (Guillermo at Reyes, 2009, 67-68, 75-77, 81).

Gayumpaman tinitingnan ni Guillermo ang *Kapital* bilang siyentipikong gawa, at kinikilala niya ang kumbensyon sa pagsasalin sa agham na dapat konsistent ang itinutumbas na salita sa sinasalinang wika para sa banyagang salita. Ngunit! Bukas din siya sa ideya na sa *diversification* (i.e. sa paggamit ng iba't ibang salita para irender ang isinasaling salita) ay maaaring

makaaning ng mga posibilidad at bagong kabatiran (Guillermo, 2013/2014, p. 238; tingnan din ang Guillermo at Reyes, 2009, 78, 94). Hindi lang ito nagaganap sa pagitan ng dalawang wika (Guillermo, 2007, p. 56, 58), kundi sa loob ng isang wika mismo (2009a, p. 109-110). May tunggalian sa kahulugan ng mga salita.

Sa paglalatatag na ito maaaring ilarawan ang epistemolohiya ni Guillermo bilang pragmatista ("pragmatiko" ang paglalarawan niya sa atitud ni Rizal hinggil sa rebolusyon [2012a, p. 29; ikumpara sa 2002, p. 281]). Sa kanyang "Enabling Truths on the Verge of Pedagogy," tinalakay ni Guillermo ang paggagalugad ni Caroline Hau sa *Necessary Fictions* sa "crucial distinction between the notion that all action ought to be premised on a knowledge of the whole truth, and the contradictory idea that the impossibility of total knowledge does not prevent or forestall action, but serves rather as its enabling condition" (2002, p. 279). Hindi indibidwalistiko kundi kolektibo ang pragmatismo ni Guillermo (2002, p. 287; tingnan din ang 2007, p. 59). Hindi nahahagilap ng isang tao ang katotohanan, bagkus ay nililikha ito sa kolektibong praktika. Bagaman hindi niya direktang inaako ang sumusunod na deklarasyon, mahihinuha ang pagsang-ayon ni Guillermo sa itinuturing niyang tindig ng mga balagtasista sa katotohanan: "Gayunpama'y lumilitaw na pangunahing mga katangian ng balagtasang paniniwalang ang "katotohanan" ay makakamit lamang sa pagsasalungatan ng mga kaisipan habang sabay na kinikilala na ang "katotohanang" ito ay "inaaabot-kaya" lamang hindi ganap na makakamit habang nagaganap ang pagtatagisan at pagtatagpuan ng mga diwa't kaisipan sa loob ng lipunan at kasaysayan" (2000b, p. 14). Ang iskolar ng agham panlipunan at humanidades ay hindi lamang nagrereport tungkol sa mundo. Sa mismong pagsasaliksik, pag-iisip, at pagsusulat niya tungkol sa mundo'y hinuhubog niya ito.

Tungo sa Bagong Humanismo

Minsan ay kataka-taka ang dating ng mga pananaw ni Guillermo. Sa kanyang "Ang Kanyang mga Tula ay Kanya rin Biograpiya," paunang salita sa nabanggit nang *Ka Amado* ni Jun Cruz Reyes, isinalaysay ni Guillermo ang isang karanasan sa *writing workshop* na mga manggagawa ang *participant*. Nakabasa siya ng gawa na halos pag-uulit lamang ng isang saknong mula sa "Kung Tuyo na ang Luha Mo, Bayan" ni Amado Hernandez. Pero panandali lang niya itong tiningnan bilang kaso ng *plagiarism*, at

imbes ay itinuring na *homage* kay Hernandez, na sa pagsisilbi sa bayan sa pamamagitan ng mga salita'y naisapuso na ng anak-pawis (2012b, p. vii). Kaunting pagbabago lamang ng perspektibo'y nagiging papuri na ang pangongopya.

Nakatuntong sa tindig na ito ni Guillermo ang paglarawan niya sa kasaysayan bilang laging bukas. Sa siyentipikong pagsala sa datos, nagkakaroon ng malawak at malalim na saysay ang naratibo ng nakaraan (2009b, p. xi). May silbi ang pagturing sa kasaysayan bilang bukas: dahil dito'y nakapaglathala si Guillermo ng pag-aaral, nang may analisis ortograpiya, kung saan may bigat niyang mas lalong pinagtibay ang posibilidad na si Ladislao Diwa ang arkitekto sa pagkakatatag ng Katipunan (2015, 393-418). (E ano ngayon, maitatanong natin. Marami asersyon ang maaaring mahugot mula sa deskripsyong ito. Halimbawa, pagpapaalala na kolektibong gawain ang rebolusyon, kontra sa kasaysayan ng *Great Men* na laging ibinibenta sa atin ng neoliberal na edukasyon.)

At hindi lang ang nakaraan ang bukas! Hindi lang bilang iskolar isinasagawa ni Guillermo ang kanyang mga interbensyon, kundi bilang pampublikong intelektwal. Isa sa mga palagiang tereyn ng kanyang pakikipagtunggali ay ang Unibersidad ng Pilipinas, Diliman, mismo, kung saan siya ang kasalukuyang Presidente ng All-UP Academic Union. Isa sa mga usaping bumabagabag sa Unibersidad ang pagdurog sa programa nito ng General Education, na siya namang tinututulan nang mariin ni Guillermo, kasama na rin ang nakaparaming guro at estudyante. Sa kanyang "Interdisiplinarisasyon ng General Education (GE): Salungat sa Layunin ng GE mismo?", inugat ni Guillermo ang ideya ng paghuhubog ng tao gamit ang edukasyon sa pilosopong Aleman na si Wilhelm von Humboldt (2014, p. 54). Itong si Humboldt ay naglarawan ng pagkakaiba ng pangkalahatan at espesyalisadong edukasyon. Kinakailangan ng parehong uri ng pagkatuto. Para kay Guillermo, taliwas ang pagtulak para sa interdisiplinarisasyon sa pagtuturo ng GE sapagkat nakatuntong ang interdisiplinarisasyon sa matibay na pundasyon sa mga disiplina, na nangangailangan naman ng matibay na pundasyon sa mga predisiplinaryong asignatura, na siya namang nilalaman nga ng GE (59). Sinusubukang buhatin ng mga nagbibida sa interdisiplinarisasyon ang bangko na kanila mismong kinauupuan, inilalagay ang karwahe sa tapat ng kabayo at umaasang ang karwahe ang hihila sa hayop.

Inihuhugpong ni Guillermo ang mga pagbabagong ito sa polisiya sa UP sa neoliberalismo (p. 65). Isinasantabi ang mga asignatura sa agham panlipunan at humanidades dahil nais na

lamang lumikha ng uri ng tao na espesyalisado at nagsisilbi sa interes ng mga multinasyonal na kompanya. Wala nang malawak na pag-intindi ang magiging gradwado sa UP dahil nakapokus na lang siya sa kanyang espesyalisasyon. Perbersyon ito ng bisyon ni Humboldt: "Ito ang "lifelong learning" ng kontraktwalisadong manggawa na maaaring magtrabaho sa isang call center, magprito ng hamburger sa isang fast food chain o maging security guard sa isang bangko bawat anim na buwan" (p. 67). Samantalang ito ang nangyayari sa estudyante-gradwado, naaapi rin ang mga guro. Gayundin, nagkakaroon ng pagyuyurak sa digdinad ng iba't ibang larang ng pag-iisip, ito "... ang modang "subordination service" kung saan ang isang disiplina ay nakapailalim sa isang herarkiya sa pagitan ng isang master o among disiplina at ang disiplinang nagsisilbi lamang dito. Halimbawa nito'y ang pangangailangan ng mga inhinyerong magtatayo ng isang dam ng mga sociologist o anthropologist upang mapigilan o mapahina ang paglaban at pagprotesta ng mga pamayanang maaapektuhan ng proyekto" (p. 63). Hindi nyutral ang mga disiplina, nagbibigay ng walang-pagkiling na impormasyon sa mundo. Pareho silang mga armas at tereyn ng tunggalian.

Wala namang *naive* na pagkapit si Guillermo sa luma. Hindi niya sinasabing perpekto ang lumang programa ng GE ng UP. Patuloy pa rin ang pagbibigay-diin sa bago, ang bisyon niya'y isang bagong humanismo. Ano ang pagkakaiba nito sa nakaraan? Aba, "... nakapakahalagang bagay na kinakailangan para sa bagong anyo ng GE ay ang pagpapalit ng eurosentriko, patriyarkal at elitistang mga katangian ng klasikal na "kanluraning humanismo" (kasama na marahil si Humboldt dito) ng isang bagong humanismong seryosong humaharap sa mga usapin ng uri, kasarian, lahi, etnisidad at kalikasan" (p. 66).

Interesanteng salita ang "kalikasan," sapagkat tila ba kakaibang matagpuan ito sa isang diskusyon ng "humanismo." Hindi ba't ang kalikasan nga ang iyong iba sa tao, ang kanyang pinangangasiwaan at dinodomina? Yaman rin lamang at bukas sa iba't ibang diskurso si Guillermo (masdan na lang ang kanyang maalwang engkwentro sa postkolonyalismo sa rebyu niya ng *Clearing a Space: Postcolonial Readings of Modern Indonesian Literature* [2006b, p. 273]), nais ko ritong magbigay ng ilang tala tungkol sa tatawagin kong "vaytalisim," na bahagi naman ng binansagang "*nonhuman turn*." Alam kong may ironiya rito, dahil nga humanismo ang ipinagtatanggol ni Guillermo. Pero ang gusto nga niya'y bagong humanismo, at ang pusta ng paghugot ko mula sa batis at yaman ng vaytalisim ay mayroon ang isim na

ito ng maibibigay sa mga Filipinong kritiko at intelektwal, mga instrumento sa pag-iisip at pagsusulat na siya namang magagamit natin sa pakikipagsapalaran sa lipunan at mundo.

Bago magpunta sa vaytalisim, kailangan munang mas pinuhin ang nakikita kong katangian ng bagong humanismo ni Guillermo. Nagsimula ang papel na ito sa paglalarawan ng tila ba pagkahumaling ni Guillermo sa mga fakt. Pero, natuklasang hindi siya basta-basta emperisista at positibista, may pulitikal na katangian ang agham panlipunan at humanidades para sa kanya. Mula rito maaari tayong magdeklara, sa ngalan ni Guillermo, ng tatlong asersyon: (1) walang "natural"; (2) makapangyarihan ang kultura; at (3) nililikha ang tao. Ang mga ito ay *implicit* sa diskurso ni Guillermo sa agham panlipunan at humanidades, itinulak papalayo at papalaki (*projected*), bilang mga pilosopikal na *axiom*. Limiin natin isa-isa ang mga puntong ito.

Pag sinabing "walang "natural"," hindi ikinakaila na mayroong kalikasan. Sino ba nga naman ang magtatatwa na napapaligiran tayo ng puno, aso, bituin, lamok, at buhok? Ang ibig sabihin dito'y may interbensyon ang tao sa pag-uuri ng mga itinuturing nating natural. Halimbawa, ang mga *system* tulad ng *excretory system* at *reproductive system* sa katawan. Kasama ang ari sa parehong *system* na ito, hindi natural ang mga *system* bagkus ay paraan ng pag-oorganisa. Isa pang halimbawa ang saging, na tinatawag nating puno pero sa "katotohanan" ay *bush*. Ang saging ba ay puno o *bush*? Depende ito sa kahulugan ng "*bush*," na tao at hindi kalikasan ang lumikha. Ito ang punto ni Guillermo pag pinapaliwanag niyang walang natural na *text*, ang mananaliksik na tao ang lumikha ng itinuturing na *text*, hindi ito natuklasan ng *computer*. Pag sinabing "walang "natural,"" sinasabing walang pagdiskubre bagaman merong paggawa sa mga diskurso ng agham panlipunan at humanidades, at, kung tutuusin, kahit sa agham (*natural science*).

Kaugnay nito ang ikalawang *axiom* ng bagong humanismo ni Guillermo, makapangyarihan ang kultura. Maitatanong nga, ba't ba nagbubuhos ng nakaparaming oras at lakas-paggawa para sa pananaliksik? Sapagkat ang kasaysayan, antropolohiya, at pilosopiya ay tereyn ng tunggalian na hindi dapat isuko sa naghaharing-uri na nais lamang bigyang-lehitimasyon ang kanilang pagiging nasa poder. Hindi na kailangan pang ipagtanggol dito ang pananaw na nagbibigay-diin sa papel ng relihiyon sa panahon ng kolonyalismong Espanyol at edukasyon sa panahon ng imperyalismong Amerikano. Anong uri ng halagahan ang ipinapalaganap ng mga pelikula mula sa

Hollywood? Anong uri ng Filipino ang nahuhubog pag nanonood ang isang dalagita ng pelikula ni Jennifer Lawrence imbes na kay Jennylyn Mercado, o, susmaryosep, Jackyln Jose? (Isa pang punto, patunay ng ugnayal ng materyal at kultural, kung magbabayad man siya ng buwis na galing sa kinita niya mula sa binayad ng mga Filipino sa sinehan, mapupunta ang pera ni Jennifer Lawrence sa IRS ng Estados Unidos imbes na BIR ng Pilipinas.)

Kung pagdudugtungin ang una't ikalawang *axiom* nang may pagtingin sa edukasyon, makikita ang saysay na sabihing nililikha ang tao. Laban sa mito ng ultraindibidwalismo, ng tao bilang isla, pagpapaalala ito sa kolektibong katangian ng pagiging tao. Pag tuturuan mo ang isang estudyante na mabuti ang kompetisyon at pagiging makasarili, lalaki siya nang iniisip na mabuti ang mga bagay na ito. Kung atomistiko imbes na holistiko ang edusyasyon ng mga estudyante, magiging mamamayan silang makitid ang pag-iisip.

Ang bagong humanismo ni Guillermo kung gayon ay nagbibigay-diin sa kapangyarihan ng diskurso na hubugin ang kamalayan ng tao, ng *human*. Hindi nga natatagpuan ang taong ito sa kalikasan (wala ngang kalikasan), bagkus ay nililikha. Ang tanong, anong uri ng tao ang ating nais likhain? *At*, kung ang mga ito ang ating paniniwalaan, anong bago ang pwede nating gawin?

Maaari na nating ihugpong ang bagong humanismo sa vaytalisim. Sa kanyang "System and Things: On Vital Materialism and Object-Oriented Philosophy," ipinaliwanag ni Jane Bennett ang kanyang pilosopiya na inspirasyon ang mga sulatin nina Gilles Deleuze at Felix Guattari. Para sa kanya, ang sistema ay binubuo ng mga magkakaugnay na bagay (2015, p. 228). Ang mga bagay ay may hanggan, kundi naghugpong-hugpungan, nagkakabit-kabitan. "Vaytalisim" itong matatawag dahil itinuturing na buhay lahat ng bagay (i.e., hindi lamang ang tao). Kung gayon, ang mga tula mismo ay may buhay, gayundin ang ibang uri ng tekstong pampanitikan, at kultural na produkto. Buhay ang mga halaman, hayop, pati bato. Mayroon silang ahensiya, nangungulit sila't nambubulabog. Hindi lamang ang tao ang hari ng mundo. Hindi *one-side* at *top-down* ang relasyon ng tao sa kalikasan. Mahusay ang ganitong pananaw para magkaroon ng mga bagong ideya tungkol sa mga bumabagabag sa atin sa kasalukuyang panahon, halimbawa na lang ang isyu ng *climate change*. Upang maipamalas ang husay ng kanyang pilosopiya, isinalungat ito ni Bennett sa pananaw ni Tim Morton, na binibigyan ng mabigat na timbang ang tinatawag

niyang "hyperobjects": "They are "mind-blowing" entities, because their ahuman scales and the extremely large or vastly diffused quality of their occupation of space unravels the very notion of "entity." It also becomes hard to see how it is possible to think hyperobjects by placing them within a larger "whole" within which we humans are a meaningful part, because hyperobjects render us kind of moot" (p. 231). Napakalayo na ba nito sa mga pagninilay-nila ni Guillermo tungkol sa bilang ng "katarungan" sa mga nobela ni Lazaro Francisco? Hindi, sapagkat pareho ngang nais in Guillermo at Bennett na magbigay ng malawak na balangkas upang maintindihan nang mas malalim ang ating kapaligiran. Kung susundan si Morton, lutang na lang tayo, aligaga sa usapin ng *climate change*. Pero kung si Bennett ang sususugan, makikita natin ang ugnayan ng mga tao at ang malalaking pagbabago sa klima ng daigdig. Mabibigyang-diin ang relasyon, halimbawa, ng pagkamumaling lalo na ng mga Kanluraning bansa sa *fossil fuel*, at ang pagdurog sa kalikasan sanhi ng polusyon. Itong polusyon naman ay inderektang epekto (ang tinatawag ng mga ekonomista bilang "externalities," i.e. iyong kasama sa presyo pero imbes na kompanya ang nagbabayad ay sa *labas* ipinapasalo, iyon na nga, sa kalikasan; halimbawa, polusyon) ng walang habas na pagkakamal ng tubo. Sa pagtingin sa mundo hindi lamang bilang eksklusibong teritoryo ng mga tao, kundi bagay na buhay na mayroon ding karapatan at kalooban, matututunan ng sangkatauhan na hindi lamang ang ating mga pagnanasa at pangangailangan ang dapat na pinagtutuunan ng pansin. Kasabay nito, pag titingnan ang tao bilang bahagi ng sistema ng *climate change* (tinatawag na ngang Anthropocene ang yugtong ito ng mundo, sapagkat panahon ito ng tao bilang malakas na pwersang humuhubog sa kinabukasan ng daigdig), matututunan nating tayo ang sanhi ng *climate change*, at mayroon tayong maaari at *dapat* gawin upang mapigilan ang mga mapamuksang manipestasyon nito. Ubod ng halaga ito para sa Araling Pilipino, at maka-Filipinong agham panlipunan at humanidades. Tayong nasa Pilipinas, tulad ng ibang mga bansang dati'y kolonya, ang tiyak na unang makakadama ng hagupit ng pandaigdigang pagbabago sa klima (tingnan na lang ang karanasan natin sa Ondoy at Yolanda).

Ito naman talaga ang bisyon ni Guillermo. Pag-iisip, pananaliksik, pagsusulat, sa madaling salita, *edukasyon* na militante, makaagham, at makabayan. Sa bagong humanismo, sa vaytalisim, ang bayan na ito'y binubuo hindi na lamang ng mga Filipino, hindi na lamang ng mga tao, kundi ng lahat ng

bagay na bahagi ng sistema sa siyang ating pandaigdigang komunidad.

Mga Sanggunian

- Bennett, J. (2015). Systems and Things: On Vital Materialism and Object-Oriented Philosophy. Nasa R. Grusin (Ed.). *The Nonhuman Turn* (223-240). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Guillermo, R. (2000a). Ang ISI at ang Alamat ng Internasyunal na Komunidad ng mga Syentista. *Asian Studies*, XXXVI (2), 133-152.
- Guillermo, R. (2000b, Hulyo). Ang Balagtasang Pangangatwirang Bayan. Papel na binasa sa Sixth Annual Philippine Studies Conference, Quezon City.
- Guillermo, R. (2002). Enabling Truths on the Verge of Pedagogy. *Philippine Studies*, 50 (2), 279-289.
- Guillermo, R. (2006a). Rizal's "tagalische Verskunst" Essay: A Case of Self-Translation and Pseudotranslation. *Philippine Studies*, 54 (3), 452-472.
- Guillermo, R. (2006b). Rebyu ng librong *Clearing a Space: Postcolonial Readings of Modern Indonesian Literature*, inedit nina K. Foulcher at T. Day. *Kurenai*, 44 (2), 270-273.
- Guillermo, R. (2007). Rebyu ng librong *The Promise of the Foreign*. *Kritika Kultura*, 9, 55-60.
- Guillermo, R. (2009a). Pantayong Pananaw and the History of Philippine Political Concepts. *Kritika Kultura*, 13, 107-116.
- Guillermo, R. (2009b). Paunang Salita mula sa isang Kaibigan. Nasa L. Abreu. *Agaw-Dilim, Agaw-Liwanag* (ix-xiv). Quezon City: University of the Philippines Press.
- Guillermo, R. (2010). Rizal's "tagalische Verskunst" Revisited: Mistaken Conjectures and an Annotated Transcription. *Philippine Studies*, 58 (4), 557-585.
- Guillermo, R. (2011). The Problem of Indio Inferiority in Science: Rizal's Two Views. *Philippine Studies*, 59 (4), 471-493.
- Guillermo, R. (2012a). Moral Forces, Philosophy of History and War in Jose Rizal. *Philippine Studies*, 60 (1), 5-32.
- Guillermo, R. (2012b). Ang Kanyang mga Tula ay Kanya ring Biograpiya. Nasa J. Reyes. *Ka Amado* (vii-x). Quezon City: Univeristy of the Philippines Press.
- Guillermo, R. (2013). Panunuring Leksikal at Kolokasyunal ng Apat na Nobela ni Lazaro Francisco. *Philippine Humanities Review*, 15 (1), 68-88.

- Guillermo, R. (2013-2014). A Pouring Out of Words: *Das Kapital* in Bahasa Indonesia Translation. *Kritika Kultura*, 21/22, 221-240.
- Guillermo, R. (2014). Interdisiplinarisasyon ng General Education (GE): Salungat sa Layunin ng GE Mismo? *Philippine Humanities Review*, 16 (2), 53-69.
- Guillermo, R. (2015). "Ang Mañga Ualang Auang Jalimao": The First Katipunan Document and the Mysterious Letter "J." *Philippine Studies*, 63 (3), 393-416.
- Guillermo, R. (2016a). Sariling atin: Ang nagsasariling komunidad na pangkomunikasyon sa disiplinang Araling Pilipino. *Social Science Diliman*, 12 (1), 29-47.
- Guillermo, R. (2016b). Natural Law and Anticolonial Revolt: Apolinario Mabini's *La Revolución Filipina* and Isabelo de los Reyes' *La Sensacional Memoria*. *Plaridel*, 13 (1), 16-30.
- Guillermo, R. (2016c). Computers, Political Prisoners and Punk Music. Nasa J. Manzanilla at C. Hau (Mga ed.). *Remembering/Rethinking EDSA* (227-231). Mandaluyong: Anvil Publishing.
- Guillermo, R. at Paluga, M. (2009). *Barang King Banga: Isang Eksperimental na Pagbasang Bisaya sa Inskripsyon sa Banga ng Calatagan*. *Social Science Diliman*, 5 (1-2), 26-82.
- Guillermo, R. at Reyes, P. (2009). Paraphrasing Europe: Translation in Contemporary Filipino History. *Kritika Kultura*, 13, 64-99.